

Biskopen Sveno Svenonis likpredikan över översten Erik Soop i Skara domkyrka den 10 augusti 1632. Av Hans Soop

Hösten 1631 återvände chefen för Västgöta Ryttare, översten Erik Soop, från kriget i Tyskland till sin fädernegård Bjurum (Stora Bjurum) i Västergötland. Han var då märkt av fältsjukan, den gängse benämningen på de olika typer av febersjukdomar som härjade svårt i dåtidens fältläger och skördade många offer. I mars året därpå avled han på Bjurum. Jordfästningen ägde rum den 10 augusti 1632 i Skara domkyrka och förrättades av biskopen Sveno Svenonis, varefter den rikt ornerade kistan av tenn med överstens kvarlevor sattes i den nu sedan länge försvunna Bjurumsgraven söder om högkoret. Fem år senare restes så i högkoret hans ståtliga gravmonument i mörk marmor och ljus alabaster, utfört i Amsterdam av bildhuggaren Pieter de Keyser och bekostat av hans änka Anna Posse. I dag, 368 år senare, återfinns vi monumentet i södra tvärskeppet. Två år efter jordfästningen trycktes biskopens lik-predikan hos den kände boktryckaren Ignatius Meurer i Stockholm. Predikan är känd i några få bevarade exemplar; här har det exemplar som tillhör Lunds Universitetsbibliotek använts. Den ståtliga titeln lyder som följer:

***En Christlig Likprädikan/ När tens Stormächtiges
Högbornes Furstes och Herres/ Herr Gustafus Adolphs/
Sverige Götes och Wendes Konungs Storfurstes til
Finnland/Hertig i Estland och Careln/Herres öffuer
Ingermannland, Högtbetrodde mans och öffuerstes/
öffuer Westgöte Ryttare/tenns Welbornes Herres
H.Erichs Sops til Bjurum och Siögerås Riddares/
begrafuning med stor prydnung och herlig Process uti
Scara Dom-kyrko/ Anno 1632, om Sancti Laurentij
tid hållen wardt. Hvilken vår Herre och Frelsare Jesus
Christus gifve och förläne en frögdeful upståndelse och
glädie til fyllest / och lustigt väsende på Gudz högra
hand ewinnerligen. Sammanscrefuen aff Suenone
Suenonis Scarensi Episcopo.***

Predikan, som håller formatet 18 x 14 cm och omfattar 27 trycksidor, ansluter sig i stort till det gängse mönstret för 1600-talets tryckta, högadliga likpredikningar. I dessa intar vanligen *familia*-momentet en framskjuten position, d.v.s. en redogörelse för den avlidnes anor och släktförhållanden, familj, samhällskarriär, sociala ställning, titlar och allmänna karaktärsegenskaper. Som Göran Stenberg visat i sin avhandling om 1600-talets likpredikningar (*Döden dikterar*; 1998), förekommer under seklets tidigare decennier dylika redogörelser, kända under benämningen *personalia*, endast sparsamt i de likpredikningar över medlemmar av den gamla börsadeln som bevarats till eftervärlden. Anledningen var närmast att den avlidnes bakgrund och anor ansågs vara så pass allmänt kända och välbekanta att de inte behövde närmare preciseras i den tryckta versionen av likpredikan. Detta torde vara förklaringen till att *personalia* saknas i likpredikan över Erik Soop, vilket

dock inte hindrar att de, som brukligt var, anförts muntligt av biskopen eller någon annan i samband med själva begravningsceremonin i domkyrkan. Det skall dock påpekas att längst ner på sista sidan i predikan står tryckt *Genealogia alias sequatur* vilket kan tolkas som att man avsåg att trycka den avlidnes personalia i annat sammanhang.

Predikan inleds med att biskopen vänder sig till änkan, *Ten Welborna Fru/Fru Anna Pose til Biurum....* och riktar till henne några tröstens och hugsvalelsens ord på svenska och latin. Det sker med utgångspunkt från olika ställen i Gamla och Nya Testamentet, t.ex. Första Mosebok, Andra Samuëlsboken, Jesaja, Petrus första brev, Paulus brev till romarna, korintierna, efesierna och andra kristna församlingar. Även Syraks bok ur Apokryferna, eller *Jesus, Syraks sons, visbet*, som den rätteligen heter, med dess sentenser om levnadsvisdom och gudsfruktan, åberopas flitigt. Syraks bok spelade över huvud taget en stor roll i den svenska 1600-talsortodoxins fromhetsliv och därifrån hämtade prästerna ofta inspiration och förebilder för sina predikningar. Det är också med utgångspunkt från Syraks bok som Svenonis i sin fortsatta predikan lägger ut texten om Döden. Han utgår därvid från tre punkter som han säger sig vilja, med Guds och den Helige Andes hjälp, *enfalligen och kortligen förklara: I: Hvad tett är för en Död som vise Mannen (d.v.s. Syrak) ter till talar och i tenne Text menar. II: Hvad tett goda är/han (Döden) gör för hvilko han här berömes. III: Hvad för folk eller Personer äre hvilkom han (Döden) så väl kommen är.* I de följande tre kapitlen eller avsnitten lägger han så ut texten och förklarar utförligt och under ständiga hänvisningar till andra ställen i Bibeln vad det är Syrak vill ha sagt. Biskopen talar om den andliga Döden som sker när en syndare bättrar sig och överger sina synder. Men han talar också om *den eviga Död som inte är något annat än den eviga Fördomelsen uti hvilken te ogudachtige både med Liff och Siäl skole plågade varda, alltså helvetets kval.* Han fortsätter så med att besvara frågan hur Döden kan göra väl och gott, oaktat den, enligt Paulus, utgör människornas syndastraff. Han säger att Syrak inte talar mycket om hur Döden är i sig själv och när Gud genom Döden behagar kalla en människa från denna världen. I stället säger Syrak att vår Frälsare Jesus Kristus genom sin död förändrat och förvandlat *Döden för oss kristtrogna .....så att han (Döden) icke så mycket skadelig utan många resor mer nyttig och ganglig är.* Med andra ord: se Döden som en vän och befriare från jordelivets kval. Under avsnittet *Tenn Tridie Puncten* ställer biskop

Svenonis frågan vem de personer är som Döden gör väl och för vilka den är en välkommen gäst. Han tar upp fem grupper, eller "hopar" som han kallar dem. Först nämner han *....te Fattige Elende i tenna verldene som lida Hunger och Bekymmer och hafver hvarken Bita eller Supa* (alltså mat och dryck)..... Sedan följer *....te Svage och Kranke ..... som hvarken se eller höra kan...*, och som den tredje gruppen *... te gamble och framlefvade som icke för Alderdomen kunna tänka länge lefva. Om dem säger Syrak: O Död huru väl gör tu tem som gamle äre.* Den fjärde gruppen utgörs av *te sorgfällige, de om vilka Syrak säger: O Död huru vel gör tu tem som i sorg ligga.* Här kommer biskopen in på de sorger som kan drabba äkta makar, om sorger som barnen kan förorsaka föräldrarna - små barn små sorger, stora barn stora sorger - och den sorg och bedrövelse som drabbar den som genom döden förlorar sin make eller maka. Utläggningen avslutas med sentensen: *Ty bättre är vara död än lefva i sorg och nöd.* Den femte och sista gruppen för vilken *Döden är en välkommen och behaglig gäst utgörs av te som inttet hoppas eller förventa bättre blifva skall... En usel och jämmerlig ting är med allom Menniskom som lefva alt ifrån Moderlifvet in til tes te i Jordene (tens allas vår Moder är) begrafne varda, hvi är alltid sorg fruchtan venta och på sidstone Döden.* Och biskopen talar om hur man tror att de gyllene år som tidigare varit skall komma åter, *men tett varder inttet aff. Eller man önskar att det skall bli fred och stillestånd i världen, men si här är inttet got til att venta. Eller att man förmodade med tett Keyserska kriget* (alltså kriget mot kejsaren, d.v.s. det krig vi nu kallar Trettioåriga kriget) *ske skulle stor framgång och berömmelige Namn förverfva: Men si vår högtprislige Konung är slagen...för fienden. Här är all förhoppning til bättring utslächt, ja tett måste så till gå för tenn yttersta Dagen som Christus sielf tär om förespåt hafver hos Lucam 21.*

Och med Lukas 21.26. som utgångspunkt skisserar den gode biskopen vad som skall komma med Yttersta Domen. Och då blir det nödvändigt för oss att upplyfta våra hjärtan och sträcka våra händer till Gud, säger han. Ty då nalkas vår förlossning och evig fröjd och glädje, ära och härlighet skall uppenbaras för oss. Så avslutas predikan med uppmaningen att sätta vår tillit till Gud och vår herre Jesus Kristus som genom sin barmhärtighet fött oss på nytt genom sin uppståndelse från de döda. Och Svenonis avrundar sin likpredikan över den döde krigaren Erik Soop med en försäkran om dödens besegrande och själarnas eviga salighet.

Hielp Maria. En bok om biskop Brynolf Gerlaksson.

I år är det 500 år sedan Skarabiskopen Brynolf Gerlaksson avled. Denne, som ofta kallas Brynolf III, är en av de största biskoparna i stiftets historia. Brynolf slutförde det som företrädarna påbörjat. Han färdigställer biskopsborgen Läckö biskopshuset på Säckestad och möjligen Brunsbo och biskopsborgen i Husaby. I borgen målar han sina företrädare och rimmar en dikt för var och en av dem. Detta rim är den första samlade personhistoriska text för Skarabiskoparna. Målningarna i Husaby kyrka tillskrivs också denne Brynolf vars ansikte och vapensköld återfinns uthugget i kyrkans medeltida predikostol. Vapenskölden återfinns även på Läckö slott. Gerlaksson driver frågan om sin företrädare Brynolf I:s saligförklaring och låter trycka Vita Brynolphi 1492, inför rosenkransen i stiftet, stiftar ett brödraskap kring domkyrkan och arbetar för en enhetlig stiftsliturgi genom sin 1498 utgivna Breviarium Scarense. I Breviariet har han även infogat ett officium för Brynolf Algotsson. Rikspolitiskt är han mycket aktiv.

Stiftshistoriska sällskapet lyfter nu fram denne betydelsefulla biskop i boken

Hielp Maria. En bok om biskop Brynolf Gerlaksson. Här ges för första gången en samlad beskrivning av Gerlaksson. Redaktör för boken, där flera framstående forskare medverkar och som omfattar 308 sidor i fullfärg, är Johnny Hagberg.

Boken kostar 200 kr + frakt och beställs genom Johnny Hagberg.

Återblickar från predikstol och akterdäck.

Under många år var kh em. Bengt Schantz präst i olika europeiska sjömanskyrkor.

Det är minnen från dessa år liksom barndomens upplevelser på den lilla svenskönen Runö i Rigabukten och stationssamhället Töreboda i Västergötland som presenteras i boken *Återblickar från predikstol och akterdäck*.

Författaren låter läsaren följa med till hamnar och båtar (akterdäck) där svenska sjömän vistades.

Som pensionär har han även varit turistpräst i Puerto de la Cruz under nio vintersäsonger och mött många turister och utlandssvenskar.

Boken berättar också om (predikstolen) hur författaren i sin ungdom söker efter förebilder som förkunnare och finner dessa bland andra i Olov Hartman och Gunnar Rosendahl.

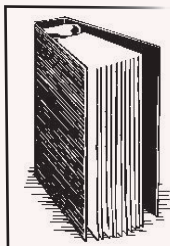
Boken omfattar 210 s och kostar 150 kr för medlemmar i sällskapet.

Den kan beställas genom Johnny Hagberg.

Ny litteratur

Böcker:

Aurelius, Erik: Evangelium för gudlösa: herdabrev till Skara stift. 2005. 144 sid.

The cross goes north: processes of conversion in Northern Europe, AD 300–1300. Ed. by Martin Carver. Boydell Press. 2005. 602 sid.

Föregångare. Minnesteckningar över präster i Skara stift 2002-2004. Red. Bengt O.T.Sjögren. 2005. 91 sid.

Hamilton, Henning: Ärkebiskopens barn. Familjen Hamilton och några av dess öden. 2005. 259 sid.

Hielp Maria – En bok om biskop Brynolf Gerlaxsson. Red. Johnny Hagberg. 2005. 288 sid. (Skara stiftshistoriska sälls­kaps skriftserie.21.)

Karlsson, Lennart: Kretsen kring Haaken Gulle­son. 2005. 179 sid.

Kyrkovetenskapliga forskningslinjer [elektronisk resurs]: en vetenskapsteoretisk översikt/ Oloph Bexell, red. 2005. Utg. 1996 i tryckt form med Carl-Gustaf Andrén som medarbetare.

Lindmark, Daniel: Ecclesia Plantanda: swedishness in colonial America. 2005. 234 sid. [Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk, Umeå univ.]

Martling, Carl Henrik: Svenskt kyrkolexikon: en kortfattad teologisk uppslagsbok. 2005. 363 sid.

Modéus, Martin: Mänsklig gudstjänst. Om gudstjänsten som relation och rit. Prästmötesavhandl. i Stockholm. 2005. 428 sid.

Nisser, Per-Olof: Ett samband att beakta: psalm, psalmbok, samhälle. 2005. 352 sid. (Bibliotheca theologiae practicae. 75.)

Peterson, Lena: Kärlekens måltid: en studie av mässliturgierna i svenska kyrkan, perioden 1986–2004. Diss. Lund. 2005. 326 sid.

Schantz; Bengt: Återblickar från predikstol och akterdäck. 2005. 210 sid. (Skara stiftshistoriska sälls­kaps skriftserie. 23.)

Schmidt, Lars: En kamp om själar: den evangelisk-lutherska kyrkan i Borgåtrakten och dess röda medlemmar under tiden kring år 1918. Diss. Åbo. 2004. 306 sid.

Artiklar:

Västgöta jul. Tankelänkens jultidning 2005 innehåller bl a följande artiklar av kyrkohistoriskt intresse:

Törnblad, Sören: Bland kungar och prinsessor i Levene, sid 1, 2–3.

Herjulfsdotter, Ritwa: Jungfru Maria – en helig gestalt för kvinnor, sid 6–8.

Sjögren, Bengt O. T.: Helgo Zettervall – västgöte, arkitekt, domkyrkobyggare, ämbetsman, sid. 11–12.

Schantz, Bengt: Västgötska präster och predikanter i Estland, sid.29–31.

Nordquist, Lennart: Ett prästöde i karolinernas tidevarv, sid 32.

Medlemsinformation

2006 års årsmöte för Sällskapet är planerat till

måndagen den 24 april 2006 i Skara.

Närmare information och kallelse kommer i medlemsblad nr 1/2006'.

Skara Stiftshistoriska Sällskap

SKARA STIFTSHISTORISKA
SÄLLSKAP

ISSN 1103-3959

Hemsida: www.skarastiftshistoriska.nu

Ordf. Johnny Hagberg (ansv. utgivare)

Adr.: Järpås prästgård, 531 94 Järpås
0510-910 16 (Fax och Bost.), 070-550 00 98
(Arb.)

epost: jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se

Redaktion för medlemsbladet:

Vice ordf. Ingemar Ekström

epost: ingemar@skarastiftshistoriska.nu

Bengt O.T. Sjögren och Arne Sträng